

ODLA!

LIVET

Vi är som träd · En skatt med örter och bönor · Hej Biodlare! · Sara på Skillnadens trädgård
Livet i Danderyds församling nr 2/2016 – utgiven av Svenska kyrkan, Danderyds församling

NÅGRA VATTENDROPPAR

på ett frö och det gror. Vattnet är en förutsättning för liv. Utan det kan ingenting leva här på jorden och vi kan heller inte odla den mat vi behöver.

Jag var nyligen i Tanzania, hos våra vänförsamlingar i Moshi-området vid Kilimanjaros fot. Kring den brunn vi i Danderyds församling varit med och bekostat

var odlingarna gröna och frodiga, men vid sidan om dem var allt torrt och brunt. Att vatten är en förutsättning för liv blev så tydligt.

Likaså när jag flög hem och från 10 000 meters höjd såg Nilen slingra sig genom Egypten. Närmast floden var allt grönt men bara någon kilometer därifrån bredde öknen ut sig.

Vi människor lever i vatten innan vi föds, vi består till större delen av vatten och hela vårt liv är ett slags kretslopp av vatten. Det är samma vatten som används om och om igen genom årmiljonerna här på jorden och mängden är konstant. Det finns ingen kran att fylla på nytt vatten ifrån och därför är det så viktigt att vi tar hand om vattnet. Att vi inte förstör det med plastpåsar, övergödning eller gifter.

I dopet använder vi vatten. Dopet, ett av kyrkans två sakrament, visar oss att Gud bär oss genom livet och lovar att vara med under medgångar och motgångar in i evighetens ljus.

Dopet är en symbol för att vi lever, dör och uppstår igen med Kristus.

Även naturens kretslopp handlar om återfödelse. Ett frö som gror och utvecklas till en livskraftig växt som ger frukt och nya frön, nytt liv, för att sedan vissna ner och dö. Livets mirakel visar sig i varje form av liv. I ett nyfött barn, i ett fågelbo med pipande ungar så väl som i en solmogen tomat.

En del känner sig sig närmare naturen, och kanske även Gud, med fingrarna djupt ner i jorden. I odlingen får man följa naturens kretslopp och livets mirakel från första parkett. De första spirande skotten i vårsolen. Sommarens omslutande grönska. Höstens skörd och sprakande färger innan allt vissnar ner och göms under vinterns skyddande vita täcke. Så kommer en ny vår. Några vattendroppar på ett frö och det gror.

*Staffan Hellgren
Kyrkoherde och kontraktsprost*

LIVET I DANDERYD NR 2 2016

Redaktion

Staffan Hellgren, kyrkoherde
staffan.hellgren@svenskakyrkan.se

Christina Högberg, kommunikator
christina.hogberg@svenskakyrkan.se

Ansvarig utgivare

Staffan Hellgren, kyrkoherde
staffan.hellgren@svenskakyrkan.se

Design&produktion

Lind Lewin kommunikation, lindlewin.se

Redaktör

Mia Sjöström

Skribenter

Mia Sjöström, Petter Karlsson

Mönster

Lotta & Sigge Köhlhorn

Fotografer

Elliot Elliot, Maria Fors Österberg,
Bianca Brandon Cox

Tryckeri

Stockholms Lito Grafiska AB, Danderyd

Svenska kyrkan

DANDERYDS FÖRSAMLING

www.danderydsforsamling.se

Öppettider

Församlingsexpeditionen:

Mån–fre 9.00–16.00. Öppettider i juli 9–15.

Kyrkogårdsförvaltningen:

Mån–fre 9.00–15.00.

Växel, tel 08-568 957 00.

Mån–fre 9.00–12.00 och 13.00–17.00.

Bokning av dop, vigsel, begravning och kyrkor:

Mån–tors 9.00–12.00, 13.00–15.00.

Vecka 29–31, 9–12.

Tel 08-568 957 10.

Bokning av församlingsgårdar:

Mån–tors 9.00–12.00. Tel 08-568 957 35.

FOTO: CHRISTINA HÖGBERG

Drop-in-dop och drop-in-vigsel i pingst

Dop och vigsel på ett enkelt och stämningfullt vis. På plats finns präst, musiker och fotograf. Efteråt står fikabordet uppdukat med kakor och tårta. Lördagen den 14 maj 11.00 – 15.00 i Danderyds kyrka, Församlingens Hus eller utomhus om vädret tillåter. För vigsel krävs hindersprövning från Skatteverket.

Mer information hittar du på danderydsforsamling.se.

Sommar i Danderyds kyrka

Maj-juni och aug-okt:
Öppet mån, tis och ons 11.00–14.00.
Volontärer visar dig gärna runt.

Vägkyrka 4–27 juli:
Mån, tis och ons 11.00–15.00.
Andakt 12.00.
Dessutom kan du fika och få en guidning i kyrkan.

Välkomna!

Husdjursandakt

Välkommen med din fyrfota vän till en enkel andakt vid klockstapeln vid Sättraängskyrkan söndag 5 juni 16.00. Efteråt blir det fika i det gröna.

Utställningar i Församlingens Hus

Gunnar Edeby, retrospektiv akryl och akvarell

Tisdag 10 maj – fredag 3 juni
Vernissage 10 maj 17.00–20.00.

Egyptiska bildvävar

Torsdag 9 juni – fredag 2 september
Vernissage 9 juni 17.00–20.00.

På kyrkogårdar bor rara växter

Äldre kyrkogårdar i Sverige kan fungera som en skyddad plats för växter och djur. Har en kyrkogård skötts på ungefär samma sätt i alla tider gynnas växt- och djurarter, arter som kan ha försvunnit ur ett föränderligt landskap runt omkring. På många kyrkogårdar finns en rik och varierande fauna och ibland även sällsynta eller hotade arter.

FOTO: CHRISTINA HÖGBERG

År 2015 hade 60 000 arter hittats i Sverige. Av dessa är 4 273 rödlistade arter som hotas.

Flera hotade arter lever på landets kyrkogårdar. En rad mycket sällsynta trädlavararter finns exempelvis nästan enbart kvar på västsvenska kyrkogårdar. På en gammal kyrkogårdsmur kan det växa över hundra olika lavar. Gamla träd är en värdefull livsmiljö för lavar, mossor, svampar, fåglar och insekter.

Förr växte gräset vilt på kyrkogårdarna och blev till blommande ängar innan de slogs för att bli till foder åt djuren. Idag finns blommande kyrkogårdsängar främst kvar på ett fåtal ödekyrkogårdar som vårdas med lie på gammalt vis.

Källa: Boken *Kyrkogården – en Noas ark* samt Artdatabanken.

Odlasın

själ

– Vi människor liknar träden, menar prästen Ninna Birkoff. Vi bär våra erfarenheter inom oss likt årsringar på ett träd.

– **JAG TÄNKER** att vi människor behöver varandra, precis som träden i en skog. Istället för att vara ett ensamt träd så kan vi tillsammans vara en skog med olika träd, en biologisk mångfald, som hjälper och stöttar varandra.

Det säger Nina Birkoff, präst i Danderyds församling, som hittar många liknelser mellan människor och träd.

– Genom livet får vi människor livgivande näring i form av kärlek och uppmuntran. Under svårare tider, när vi har upplevt kriser, separationer eller förluster, har det varit brist på näring. Alla har vi våra stråk av ljus och mörker. Detta formar vilka vi är och vi människor bär våra erfarenheter och upplevelser inom oss likt årsringar på ett träd.

Vad betyder det att växa i sin tro?

– Liksom trädet har ett rotsystem som det hämtar sin näring genom, så kan det här med att växa i sin tro handla om att bli medveten om den näring som vi kan hämta upp ur vår ”jord”. Det kan vara i form av exempelvis de traditioner och den livs-åskådning vi har, men också genom de gemensamma berättelserna i Bibeln och gemenskapen i gudstjänsten, säger Ninna Birkoff och fortsätter:

– Vi behöver varandra i vår tro och den gemensamma grunden ger styrka, en livskraft som vi kan föra vidare till dem som kommer efter oss.

Hon menar att de som vuxit upp med

en trostradition, och fått erfarenhet av att fundera över existentiella frågor i sitt liv, har något att förhålla sig till. Något att antingen omfamna eller ta avstånd ifrån.

– Då har man möjlighet att fundera över om det är den här jorden man vill vara i, eller om man vill ”ta sina rötter och gå”, säger hon och skrattar lite över sin liknelse, men blir allvarlig igen:

– Det är bättre än att vara helt rotlös och inte veta var man växer.

Men att växa i sin tro skulle innebära att man lämnar sin barnatro för en mogen och mer vuxen tro håller hon inte med om. Växa handlar inte om att växa ifrån, utan om att växa i en större storlek, menar hon.

– Jag aldrig hört så djupa och självklara sätt att uttrycka sin tro, som från barn. Och Jesus säger att vi ska bli mer som barn. Barn är öppna och litar på sina egna känslor. De har en känslighet för djurs och människors lidande och de säger ifrån när något är galet, som krig och fattigdom.

Ninna Birkoff menar att det är först när vi blir äldre som vi lär oss att vara rädda och misstänksamma mot varandra.

– Att växa i sin tro handlar, för mig, om att hålla fast vid den inre kompassen som jag ser som en gudagåva som finns inom oss. Att som ett barn tro på att andra människor och världen vill mig väl och att jag kan förändra det som är fel. Att våga överraskas, förundras och tänka fritt och vara öppen för att verkligheten är

större och att det finns mysterium.

Hon får det att låta enkelt. Men hon understryker att tro inte är något konstant. Det finns olika perioder i livet när det är lättare eller svårare att tro.

– Allt provas och omprövas ständigt. Det finns inget facit till hur man ”ska” tro och det är heller inget man kan bli färdig med. Jag tänker att vi är lärjungar hela livet och att vi ständigt växer i vår tro.

Tron kan även få näring ute i naturen. Att vistas i skog och mark, mitt bland de träd Ninna Birkoff liknar oss människor vid, kan vara en rent andlig upplevelse, menar hon. Hon minns en grupp konfirmander som hon gjorde en pilgrimsvandring tillsammans med. De gick en hel dag, i sex-sju timmar, genom bokskogar och ramslöksängar. Ingen hade mobiltelefon med sig, berättar hon, och de gick och småpratade tillsammans, några lite före och några släntrande efter. Innan de startade hade alla undrat ”Varför ska vi göra det här?” men på utvärderingen efter konfirmandslägret var det vandringen som varit det bästa med lägret enligt ungdomarna.

– Man bär med sig en sådan vandring. Man går i sin egen takt, samtalet blir lättare och det är en upplevelse att vara i och uppleva naturen. Man delar förundran och frågorna om ursprung, mål och hur man passar in i allt. Det blir så påtagligt att vi hör till det som lever omkring oss ♦

Märtas skattkammare

Märta Gunnarsson tittar bakåt för framtidens skull. På Resta gård odlar hon gamla grönsakssorter för att klara framtida klimatförändringar – och för att det är så gott.

PÅ RESTA GÅRD, en timme ifrån Stockholm, vill man visa hur man producerar ekologisk och etiskt hållbar mat. Den som vill är välkommen att besöka gården. Här finns gamla lantraser av kor, får och grisar och här odlar man även gamla svenska sorter i grönsakslanden. Märta Gunnarsson är trädgårdsingenjör och ansvarig för frukt- och grönsaksodlingarna på Resta gård.

– Förr hade varje socken sin ärt och sin böna, de smakade alla olika. Grödorna var också anpassade till jorden på platsen och det lokala klimatet. Det fanns en sådan ofattbar artrikedom då. Idag, när vi odlar färre sorter, går vi miste om så många smaker och texturer, säger Märta Gunnarsson.

Hon brinner för bevarandeodling – att odla gamla sorter – och hjärtat klappar extra hårt för ärtor och bönor.

– De är smakrika, proteinrika och de har en lång odlingstradition i Sverige. Men bevarandeodling handlar inte bara om det gamla, utan om att kombinera erfarenheter från tidigare generationer med bra ny teknik.

Resta gård har, i ett samarbete med Nordiska genbanken NordGen, fått fröer av gamla svenska ärt- och bönsorter mot att de förökar fröerna och sprider kunskap om sorterna.

– I år kommer vi att odla ett tjugotal olika sorter som exempelvis olika sorters gråärt, en av Sveriges tidigast odlade ärtsorter som i smak liknar en kikärta, nötig och jordig. Folk behöver uppleva smaken för att förstå vad man går miste om i vår standardiserade tid.

Märta Gunnarsson vill väcka nyfikenheten hos dem som besöker gården. I höstas packade hon exempelvis åtta olika sorters traditionella rädisor, alla med olika smak och färg, i små godispåsar och sålde i Restas gårdsbutik.

– Vi har förlorat omkring 90 procent av den odlade mångfalden vi en gång hade på grund av att det konventionella jordbruket endast odlar ett fåtal olika sorters grödor. Där har dessutom volym gått före näringsinnehåll och smak för att möta kravet på låga priser.

Men i naturen finns variation och mångfald för att säkra chanserna för överlevnad, förklarar hon. Härmar man naturens sätt, och odlar flera olika sorter av exempelvis potatis, så ökar chanserna att någon av sorterna överlever ett speciellt svampangrepp eller en torrperiod.

– Skapar man en genetisk mångfald i sin odling, där man förökat många olika gamla sorter, har man en större verktygslåda till hjälp för att klara av framtida klimatförändringar. Bevarandeodling handlar mycket om att odla i förebyggande syfte för att öka chanserna att någon sort klarar sig och med det möjliggöra odling även i ett föränderligt klimat framöver.

Odlingsklimatet i Sverige påverkas redan av klimatförändringarna. Märta Gunnarsson tar upp två exempel: förändrade nederbördsmönster, med torrare somrar, större vårflooder och höstregn, samt fler skadegörare, exempelvis diverse insekter och svampar, som gynnas av de mildare vintrarna.

Hur kan man som enskild person påverka?
– Fråga efter exempelvis gråärt i din mataffär. Det man frågar efter börjar det pratas om och efterfrågan ökar. Matkedjorna säger att de tar in det konsumenterna vill ha. Och varför inte börja odla en ärt eller en böna hemma – och smaka! ♦

**Vill du veta mer
om Resta gård
och bevarandeodling?**

Besök Resta gård, öppet alla
lördagar och söndagar året runt,
eller läs mer på restagard.se eller
Märta Gunnarssons blogg
martastradgard.com.

Läs mer om Nordiska genbanken
och Svalbards globala fröarkiv:
www.nordgen.org.

Välkommen till oss

BIODLARE!

Möt Danderyds församlings nye biodlare Martin Kruså. I vår flyttar trebarnspappan omkring 300 000 bin från kedjehustomten i Täby till Danderyds kyrkogård.

Han är en ganska nybliven biodlare, Martin Kruså, men redan full av idéer kring hur han ska utveckla sin biodling när han flyttar den till Danderyds kyrkogård i vår.

– Jag vill försöka mig på att odla fram bidrottningar och så har jag precis byggt några topplistikupor som jag vill pröva där, säger Martin Kruså och förklarar att i topplistikupor bygger bina vax fritt, istället för på de färdigpressade vaxkakor som sitter i ramar i stapelkupornas lådor.

Han blev intresserad av biodling för några år sedan och gick en nybörjarkurs vintern 2014 hos Danderyd-Täby biodlarförening. Samma sommar köpte han sina två första bisamhällen och ställde upp bikuporna på den lilla kedjehustomten i Täby.

– Jag har nästan bara fått positiva reaktioner. De flesta tycker att det är häftigt och spännande med bin, även om någon granne var lite tveksam först. Men allt har gått bra.

Bin kan stickas, men dör efteråt. De sticker bara om de känner att bisamhället är hotat.

– Man kan vara två meter ifrån ett bisamhälle med tiotusentals bin utan att det är någon fara, men man ska inte gå fram till det eller börja rota i det utan att veta vad man gör.

Under sina två år som biodlare har Martin Kruså både delat på några av sina bisamhällen och köpt in nya och idag har han totalt åtta bisamhällen.

– Jag märkte i somras att det kan bli lite väl mycket bin på en så pass liten tomt som vi har, så jag fick ställa två kupor hos mina föräldrar. Jag ser fram emot att hålla till på Danderyds kyrkogård där det finns så mycket mer plats.

Det är Martin som brinner mest för bin i familjen, men alla tre barnen har fått var sin biodlardräkt och ibland är de med när han jobbar med kuporna.

– För mig är det en stor naturupplevelse varje gång jag går fram till kuporna, speciellt om jag är nere och rotar i dem. Men även att bara titta på hur bina flyger fram och tillbaka och hämtar pollen gör att man känner sig delaktig i naturen. Sen är det kul att få egen honung också!

Första sommaren fick han 22 kilo och andra 35 kilo. Det är lite, säger han, och beror på en dålig sommar kombinerat med att hans bisamhällen var ganska små eftersom han precis delat på dem.

– Ett bisamhälle behöver alltid en viss markservice i form av städning och beskydd av kupa. Är samhället litet så är det inte så många bin som kan vara ute och samla

nektar till en början, innan samhället har hunnit föda upp fler bin. I år ska jag hålla ihop kuporna vilket borde ge betydligt mer honung. Och den här sommaren kan inte bli sämre än den i fjol.

Det är tack vare Ebba Zeno, förskolechef i Danderyds församling, som det finns bin på Danderyds kyrkogård.

– Jag var på miljöteologiska dagar för några år sedan där man pratade mycket om vikten av bin och hoten mot dem. Jag tänkte att här måste vi vara med och hjälpa till. Bin är så tydligt, konkret och ett steg framåt i församlingens miljöarbete.

Eftersom kyrkogårdar ofta består av många olika blommande arter är det en god plats för bin. Ebba Zeno kontaktade Danderyd-Täby biodlarförening för att höra om någon biodlare var intresserad av att ställa sina bikupor på Danderyds kyrkogård. Det resulterade i att biodlaren Fredrik Blommé har haft sina bin där under de senaste tre åren. I vår, när det är tillräckligt varmt för att flytta bin, tar Fredrik Blommé hem sina bin – pendlingen blev för lång för honom – och istället flyttar Martin Kruså dit sina. För honom är pendlingen till bina inget problem, han passerar ändå kyrkogården varje dag till och från sitt jobb.

– Danderyds församling säljer honungen från kyrkogården i Församlingens Hus under namnet ”Himmelskt gott”. Alla pengar går till att stötta biodlare i våra vänförsamlingar i Moshi-området i Tanzania, säger Ebba Zeno ♦

BIN GER OSS MAT

Var tredje tugga vi äter är beroende av pollinering och det ekonomiska värdet av honungsbinas pollinerings tjänster i Sverige ligger mellan 260 och 466 miljoner kronor enligt Jordbruksverket. Förutom de grödor vi äter så pollinerar bin även växter som är viktiga för vattenrening, markbindning och koldioxidneutralisering.

Förutom honungsbin finns det 289 arter vilda pollinatörer som solitärbin och humlor varav 103 är rödlistade, det vill säga hotade, i Sverige.

KÄLLA: SVENSKA BIN.

Läs mer om bin och honung på nästa sida! ➔

Honung "Himmelskt gott" från församlingens bupor säljs till förmån för biodlare i våra vänförsamlingar i Tanzania.

FOTO: ANNA LIND LEWIN

FOTO: ANNA LIND LEWIN

Biodlare Lotta Fabricius Kristiansen.

HALLÅ DÄR

Lotta Fabricius Kristiansen, projektledare för föreningen Svenska Bin.

Varför är bin viktiga?

– Både honungsbin och vilda pollinatörer är en viktig förutsättning för vår matproduktion.

Vilka är de största hoten mot bina?

– För vilda bin och humlor är brist på boplatser, användning av växtskyddsmedel och brist på mat i ett allt mer ensidigt landskap de största hoten. Allt det här påverkar även honungsbin negativt, men de har större motståndskraft eftersom de är så många som arbetar tillsammans och de även får hjälp av biodlaren. Varroakvalster är det största hotet mot honungsbin, de kan slå ut ett helt bisamhälle om inte biodlaren hjälper dem.

Varför behöver Sverige fler bin?

– Det är tack vare biet som vi har mat på bordet. Bin gör ett livsviktigt arbete när de samlar nektar och pollen från blommorna. När de pollinerar – sprider pollen mellan olika blommor – hjälper de växterna att bilda frukter och frön. Men det behövs dubbelt så många bin i Sverige för att täcka

behovet av all den pollinering som behövs för våra växter – och vår mat. En anledning är att vi idag odlar fler grödor som är beroende av pollinering, en annan att vi behöver fler bin för att bättre kunna stå emot framtida sjukdomar och klimatförändringar.

Hur kan vi hjälpa bina?

– Alla kan bidra genom att gynna växter och träd som ger bina mat.

SÅ LEVER HONUNGSBIN

- Drottningen befruktas en gång av drönarna och sparar sedan spermierna. Därefter lägger hon 2 000 ägg om dagen.
- Bin äter nektar och pollen och deras larver äter pollen.
- Bin gör honung genom att blanda nektar, enzymer från sin saliv och mjölksyrabakterier från sin honungsblåsa.
- Bin uppfattar inte sig själva som individer utan ser bisamhället som en enda organism.

KÄLLA: SVENSKA BIN.

[Läs mer på svenskabin.se](#)

DET HÄR KAN DU GÖRA FÖR BINA

- Plantera en sälg, de blommar tidigt och ger viktig föda till bina på våren.
- Odlar bärbuskar, fruktträd eller kryddväxter som timjan och mynta.
- Klipp inte gräsmattan före midsommar, i alla fall inte hela ytan.
- Låt klöver vara kvar i gräsmattan, och plantera gärna in fler.
- Låt maskrosorna blomma, de hör till binas favoritmat.
- Använd inte gift mot myror, det dödar även bin och humlor. Kaffesump eller mald vitpeppar går lika bra.
- Bygg eller köp biholkar (en bunt med bambupinnar), humlebon (en nedgrävd kruka) eller ett insektshotell och häng ut.
- Trivs bina i din trädgård kan du få större skörd på både fruktträd, bärbuskar och grönsaker. Medveten pollinering har visat sig kunna ge upp till 70 procent större skörd av frukt.

KÄLLA: SVENSKA BIN.

Hanna Grimstedt arbetar för kretslopp och hållbarhet i Moshi

Ekotoa skapar liv

Nya ekotoaletter på en gymnasieskola i Tanzania spelar en viktig roll i kretsloppet. Här skapar eleverna gödning till skolans odlingar.

Fem ekotoaletter och en urinoar. Det är resultatet av det senaste projektet som Danderyds församling genomfört tillsammans med vänförsamlingarna i Moshiområdet i Tanzania.

– Ekotoaletterna, eller kretsloppstoalter som de också kallas, är väldigt enkla. Det är en torrtoalett man hukar över där urin och fekalier separeras, säger Hanna Grimstedt, en av de som leder projektet.

Hon är socialantropolog och har även skrivit sin masteruppsats i hållbar utveckling vid Uppsala universitet om toalettprojektet. Ekotoaletterna, som byggts på en gymnasieskola i Chekereni några mil från Moshi, ska förutom att fungera som skoltoaletter även visas upp för intresserade i området som exempeltoaletter.

– Ekotoaletter är billiga, luktar mindre, är bättre för miljön och leder till bättre hälsa än de ”pit-latriner” som vanligtvis används, säger Hanna Grimstedt.

Varje år dör 1,5 miljoner barn i världen på grund av diarrésjukdomar orsakade av dåliga sanitära förhållanden, berättar hon. I Tanzania är det bara 24 procent av

befolkningen som beräknas ha tillgång till förbättrad sanitet som exempelvis vattentoalett eller avloppssystem.

– Framförallt flickorna på skolan tycker att de här toaletterna är bättre än de gamla, som luktade. Och det verkar som om de har fått färre urinvägsinfektioner sedan de nya toaletterna byggdes, säger Hanna Grimstedt, som har pratat mycket med eleverna på skolan om vikten av god hygien vid toalettbesök.

Dessutom hjälper ekotoaletterna till att sluta kretsloppet genom att avfallet kan återanvändas som gödningsmedel till odlingar. Fekalierna, som blandas med jord och aska, torkar snabbt när det är separerat från urinen. Det flyttas sedan till en kompost där det blandas med organiskt material och efter minst sex månader har komposten blivit till jord som kan läggas på odlingarna. Urinen, som lagras i minst en månad för att eventuella bakterier ska dö, kan även det användas som gödningsmedel.

– Urin är ganska starkt så man ska inte använda för mycket direkt på växterna. Istället kan man göra en fåra för urinen i jorden bredvid, så när näringen växten på ett bra sätt, förklarar Hanna Grimstedt.

Man har redan använt sig av urinen i skolodlingen, men ännu inte av komposten från fekalierna. Det finns planer på att starta en exempelträdgård på skolan där hälften av odlingen gödglas med material från ekotoaletterna, och hälften inte gödglas, för att visa på skillnaden ♦

FOTO: ELLIOT ELLIOT

FOTO: IDA GRIMSTEDT

FOTO: IDA GRIMSTEDT

Vill du veta mer om Danderyds vänförsamlingar i Moshi i Tanzania och de projekt som genomförs? Gå in på danderydsforsamling.se, sök på Moshi.

Fru Gurka

odlar för livet

Sara Bäckmo lämnade storstan för att dra dit pepparroten växer. Och blev en bättre människa på kuppen.

DET VÄXER så det knakar inte blott bland Sveriges mest omskrivna grönsaker.

Även under tröjan på trädgårdsmästaren själv, 37-åriga Sara Bäckmo, spirar ett nytt liv. Bara några dagar återstår innan morötter och fänkål får sällskap av en liten gosse som redan fått namnet Loa. Mamma anar att det blir en trägen odlare, precis som syskonen.

– Mina barn har alltid varit med ute i trädgårdslandet. Min treåring kan fler grönsaker än mina vänner. Min sjuåring pratar redan om en egen trädgård. För dem är det en plats där man cyklar omkring, gräver egna hål och är fria att dra upp en spenatplanta och smaka, ta en tugga. Ett äventyr...

Ja, för mamma också, kan man lätt säga.

Född på Styrösö med drömmar om att en dag bli uppfinnare och bo på en fyr i havsbandet. Tre decennier senare med båda stövlarna djupt parkerade i den småländska myllan, i en trädgård med det lämpligt klingande namnet Skillnaden.

För Sara Bäckmo har aldrig varit mycket för de rödade lederna, aldrig varit rädd för förändring. När hon en dag för tolv år sedan rullade in i byn Kalvsvik, 2,5 mil söder om

Växjö, blev hon i ett enda slag redo att bryta ny mark.

I dubbel bemärkelse.

– Jag var programledare på SVT:s Barnkanalen på den tiden. Hade en tioårig medarbetare som tjtade om att jag måste komma hem och titta på hennes nya häst. Och där låg det, huset ...

Typiskt rött med vita knutar. Byggt i början av 1800-talet. Aldrig renoverat.

– Ett riktigt ruckel, men samtidigt så oerhört vackert. Jag tyckte huset liksom talade till mig och sa: ”Vi hör ihop, du och jag!”

Kärlek vid första husesynen alltså, trots att kompisarna i stan varnade och sa att det skulle bli både ensligt och slitsamt för en pratglad journalist där ute i spenaten.

– Men mamma som är kulturgeograf sa: ”Kalvsvik? Det är fina bygder och kreativa människor. Köp kåken vetja!”

Resten är modern trädgårdshistoria. Som liten flicka såg Sara Bäckmo sin mamma odla grönsaker, plocka nypon och bärga tång som sedan serverades på middagsbordet. Själv började hon tidigt samla frön och sätta sticklingar i vatten.

I dag odlar hon själv 400 kvadratmeter

som en snäll granne plöjde upp med traktorn en påskdag för fem år sedan. Inget litet sketet köksland alltså. Men Sara Bäckmo har alltid velat gå ”all in” som det numera heter.

– Trädgårdslandet blev större, mycket större än jag hade tänkt mig från början. Jag har förresten fortfarande kvar skissen över mina drömmars köksträdgård, nerklotttrad på baksidan av en av många jobbansökningar från den tiden: ”Arbetsam medarbetare finnes”. Men i efterhand ser jag det som bara bra att jag tordes satsa stort redan från början.

Just den stora ytan borgar för väldigt få misslyckanden. Funkar inte en växt, finns det alltid en reserv på en annan plats.

Jovisst gick hon på några smällar i begynnelsen. Som tagetesen som växte över all förväntan – och på kuppen kvävde alla paprikorna.

– Men det visade ju bara att min jord var kanonbra. Och allt som går åt pipan leder ju en framåt. I dag är familjen självförsörjande med grönsaker mellan juni och december.

Det blir ofta lite Cajsa Warg över det hela. I Skillnadens kök tager man ➡

”Odlandet har fått mig att tänka mer på djuplodande saker som livet, döden och alltings vara.”

➔ vad man haver, beroende på årstid.

– Nu på våren blir det kanske jordärt-skockor till laxburgaren istället för potatis. Och just nu är vintersallad populärt i hela familjen. I butiken heter den ”mâche” och kostar lika mycket som en hel fröpåse. Går att odla hela året och står sig även under ett snötäcke.

För Sara Bäckmo är på sätt och vis ett slags klarögt, tvåbent tryffelsvin. Sätter glatt näsan i myllan och plöjer sig sedan framåt, driven av lika delar hunger, mod och nyfikenhet. Ofta med ett resultat som överraskar även henne själv.

– Att morötter lugnt kunde stå kvar i backen över hela vintern hade jag till exempel ingen aning om. Eller att täckodling funkar perfekt för en småbarnsmamma som inte riktigt har tid att gödsla eller rensa. Fast det här är förstås inte något jag själv har kommit på. Snarare

gamml kunskap som jag återupptäckt.

Det händer att erfarna hemodlare kommer fram och säger: ”Fast erkänn att inget ändå går upp mot äkta kogödsel!” Men i grund och botten tycks de flesta se med kärlek på Sara Bäckmos lätt anarkistiska odlande. Alla vet att svenska landsbygden behöver en ny grön våg.

– När bönder som är jämnåriga med mig tvingas slå igen sina bondgårdar, blir det ett statement för mig att bara köpa närodlat gris, nöt och lamm. Samtidigt... ja, jag märker också hur många svenskar som börjat odla själva de sista åren. Inte minst alla larmrapporter om gifter i maten gör att det inte längre bara handlar om det lustfyllda i att ha en egen täppa. Att det också är bra för hälsan och plånboken.

Dina råd till nybörjaren?

– Börja gräv! Var inte något planeringsfreak, utan sätt igång direkt. Och satsa på sådant som du själv vill äta, inte vad andra tycker är lämpligt. Att jag hemskt gärna odlar kål är upp till mig. Gillar du hellre persilja, så plantera persilja istället.

Egna höns borgar för egna ägg och kycklingfiléer. Maken, som är psykoterapeut, borgar för delad tid vid skötbord och diskbalja. Ändå vill odlaren/journalisten Sara Bäckmo fortsätta att kombinera jordbruk och ordbruk. Att växla mellan dator och grep har gett henne en ny harmoni i livet, menar hon. Ja, kanske rentav gjort henne till en bättre människa.

– Även jag har vuxit mycket de senaste åren. Att ständigt och jämt se saker födas och dö har gett mig en ny ödmjukhet inför livet. Jag känner en stor vördnad när jag går här bland mina grönsaker.

Hon stryker försiktigt med de gröna fingrarna längs den putande magen. Menar

att det finns många paralleller mellan att odla och att vänta barn.

– I båda fallen är det omöjligt att veta vad det innebär innan man själv har varit där. Det är lätt att tala om odlande i termer av mat, men det handlar också om så mycket annat. Om banden till vårt förflutna. Om en stark känsla av att vara en del av något mycket större. Odlandet har fått mig att tänka mer på djuplodande saker som livet, döden och alltings vara.

Så vad tror du händer efter din egen död?

– Jag tycker det är så jädrans roligt att leva och har svårt att tänka mig att min plats inte alltid ska vara här på Skillnaden. Men odlandet har samtidigt lärt mig att inte längre vara rädd för döden. Jag tror inte att själen lever vidare eller att min kropp återuppstår annat än som kompost. Men det räcker gott för mig ♦

Namn: Sara Katarina Bäckmo.

Född: 10 augusti 1978 på Styrösö, Göteborgs södra skärgård.

Familj: Maken Philip, psykoterapeut, barnen Otto, 7, Viggo, 5, Alba, 3 och snart väntas Loa.

Bor: På gården Skillnaden, söder om Växjö.

Yrke: Odlare och journalist som bland annat driver bloggen Skillnadens Trädgård.

Aktuell: Med nya boken *Skillnadens Trädgård – ett ekologiskt trädgårdsskaffer* (Roos & Tegnér).

Konfirmation – en upplevelse för livet

Konfirmandtiden är en möjlighet att tillsammans med andra fundera över viktiga och spännande frågor. Du får lära känna kristen tro, höra hur andra unga tänker och du lär dig mer om dig själv. Det blir en mycket speciell tid i ditt liv.

Vi förutsätter inte att du som anmäler dig till konfirmation tror på Gud. Vi förutsätter inte heller att du kommer att göra det, men vi vill ge dig en chans att ta reda på vad kristen tro handlar om. Det gör vi tillsammans bland annat genom samtal, film, bild, musik och drama. Alla konfirmandgrupper åker på läger men olika länge och på olika vis. Att vara på läger ger en unik möjlighet att ha kul ihop och lära känna varandra bättre. Vi arbetar med gruppen och funderar särskilt över hur vi behandlar varandra så att alla trivs.

Varje grupp leds av präst, pedagog och unga ledare som har gått församlingens ledarutbildning. Vi vill vara din samtalspartner, några som vandrar med dig under en period av ditt liv.

Tillsammans vill vi göra konfirmationen till en unik upplevelse och ett minne för livet.

ÖPPET HUS om konfirmation onsdagen den 18 maj 18.00–20.00 i Församlingens Hus. I mitten av maj skickas årets broschyr till dig som är född 2002 eller går i årskurs 8.

Välkommen att kontakta församlingspedagog Simon Liljecrantz på 08-568 957 43 eller simon.liljecrantz@svenskakyrkan.se. Anmälan senast 12 september.

Grupper, information och anmälan hittar du på www.konfirmandidanderyd.se

Välkommen

Julita herrgård.

Monika Ahlberg.

Linnés Hammarby.

SOMMARUTFLYKTER

Välkommen att följa med på våra dagsutflykter med buss:

3 augusti Julita gård

Julita är Nordiska museets herrgårdsanläggning i Södermanland, vid sjön Öljaren. Här visas hur ett storgods fungerade och såg ut i början av 1900-talet. I den bevarade miljön från förra sekelskiftet finns utställningar och evenemang för stora och små. Vi börjar med lunch på Julita Wårdshus, som drivs av stjärnkocken Tommy Myllymäki. Guidning genom park och trädgård, därefter Löjtnant Arthur Bäckströms privata hem. Resan fortsätter till Floda kyrka som uppfördes på 1100-talet, ombyggd under 1400-, 1600- och 1800-talen och idag en av våra ståtligaste landsortskyrkor. Avslutning med kaffe och smörgås på Hotell Plevnagården i Malmköping.

10 augusti Linnés Hammarby och Uppsala

Kulturresevatet Linnés Hammarby är en av Sveriges mest stilriktigt bevarade 1700-talsgårdar. Den köptes av Carl von Linné 1758 för att bli en tillflykt från Uppsalas osunda miljö. I den lummiga parken frodas många av de växter Linné själv odlade. Visning såväl av huset som trädgården. Lunch på Brasserie Paris i Uppsalas gamla stationshus från 1866. Efter en kort bussrundtur i stadens centrum besöker vi Uppsala domkyrka samt dricker en kopp kaffe i Katedralcaféet, som drivs av Uppsala Stadsmission.

17 augusti Strömsholms slott och Västerås

Riksänkedrottning Hedvig Eleonora drev många stora byggnadsprojekt på Strömsholms gula barockslott. Nicodemus Tessin d ä fullbordade slottet men arbetet med

inredningarna avstannade. Till slottets sevärdheter hör 1700-talsinredningar och en betydande samling svenskt måleri. Slottet inrymmer också ett slottskapell. Lunch på Westerqvarns restaurang med anor ända från 1400-talets början. Därefter går resan vidare till Västerås där vi gör en timmes bussrundtur med lokal guide. Dagen avslutas med kaffe och smörgås på Gunvors café, mellan Västerås och Enköping vid Sagån.

24 augusti Thielska Galleriet

År 1926 blev Ernest Thiels privata hem och konstsamling på Blockhusudden ett offentligt konstmuseum. Svenska staten hade köpt huset och samlingarna av Thiel, som förlorat nästan hela sin förmögenhet. Vi inleder med lunch på Monika Ahlbergs café, välkänd matkreatör och kokboks författare. Därefter möter vi museichefen Patrik Steorn, som berättar om Thiel och visar Galleriet.

Avfärd för alla resor:

9.30 Eneby torg
9.45 Danderyds kyrkas p-plats
10.00 Myrans Livs, Mörby.

Åter i Danderyd:

3/8 och 17/8 ca 20.00.
10/8 ca 18.00, 24/8 ca 15.30.

Kostnad per utflykt:

3/8 Julita och 17/8 Strömsholms slott, 500 kr per utflykt.
10/8 Hammarby/Uppsala 400 kr.
24/8 Thielska Galleriet 350 kr.
I priset ingår bussresa (toalett ombord), kaffe, lunch, guidad visning och förfriskning. Resan betalas kontant på bussen. Vi besöker i ett par fall äldre miljöer där bekvämligheter som hiss saknas.

Anmälan och information:

Välkommen att anmäla dig på 08-568 957 10, mån-tors 9.00–12.00 och 13.00–15.00. Meddela namn, adress, telefon, önskemål om specialkost och var du kliver på bussen. Anmälan är bindande.

Kyrkan på Pride

”Vem bestämmer” är temat för årets Stockholm Pride 25-31 juli.

Svenska kyrkan finns med på både festivalområdet och i paraden.

Kärlekens mässa i Storkyrkan söndagen den 31 juli 18.00 avslutar festivalen.

Håll utkik efter mer information på Stockholms stifts webbsida.

FOTO: MAGNUS ARONSON

Församlingens sommarfår

Tredje sommaren gillt med församlingens får som kommer att beta på ängarna vid Danderyds kyrka. Fåren släpps när det är tillräckligt varmt ute. Det är ett miljövänligt sätt att hålla landskapet öppet, men framförallt så är det roligt att ha får.

FOTO: CHRISTINA HÖGBERG

FOTO: MAGNUS ARONSON

Pilgrimsvandra i sommar

Pilgrim Danderyd erbjuder natur, andlighet och friskvård.

Ta med bekväma skor, oömma kläder och matsäck!

Vandra med Thomas Tranströmer

En vandring i lugnt tempo runt Ekebysjön med dikter av en folkkär poet.

Tid: Söndagen den 22 maj 12.30-15.00

Plats: Församlingens Hus.

Vandra till Täby kyrka

En lite mer krävande vandring som går i lugnt tempo längs Roslagsleden, ca 15 km. Vi börjar vid Sätträängskyrkan och avslutar i Täby kyrkby.

Tid: Söndagen den 19 juni

10.00–ca 16.00.

Plats: Sätträängskyrkan, Sjöbergsvägen.32, Danderyd.

Återresa med SL.

Pilgrimens sju nycklar

En prova-på-vandring på Järva-fältet med pilgrimens sju nycklar (frihet, enkelhet, tystnad, bekymmerslöshet, långsamhet, andlighet, delande).

I samarbete med Sollentuna församling.

Tid: Torsdag 30 juni 17.30–20.00.

Plats: Parkeringen vid Bögs Gård, Sollentuna.

Anmälan: Rolf Häagg, 070-545 88 75 eller rolf.haagg@rhsearch.se senast 28 juni.

Viss möjlighet till samåkning.

GUDSTJÄNSTER

Danderyds kyrka

Söndagar 11.00.

Högmässa/högmässogudstjänst.

Djursholms kapell

Söndagar 17.00

3, 10, 17, 24 och 31 juli.

7, 14, 21 och 28 augusti.

Andakt ledd av lekmän.

Enebykyrkan

Söndagar 11.00

Gudstjänst.

Sätträängskyrkan

Midsommardagen 25 juni 16.00

Skapelsemässa med Stefan Bendtz.

Efter mässan serveras kaffe och jordgubbstårta.

Konfirmationsgudstjänster

Sommarens tre läger avslutas med konfirmation i Danderyds kyrka:

Lördag 2 juli 11.00

Läger: Sättra Brunn.

Präst: Jenny Karlsson.

Söndag 3 juli 11.00

Läger: Ramundberget 1.

Präst: Ninna Birkoff.

Söndag 14 augusti 11.00

Läger: Ramundberget 2.

Präst: Fredrika Gårdfeldt.

ÖVRIGA

GUDSTJÄNSTER

annonseras i DN och SvD

PÅ FREDAGAR

www.danderydsforsamling.se

Musik & konserter

FOTO: MATS BÄCKER

FOTO: PETER KNUTSSON

Mime Brinkmann.

Benjamin Åberg.

FOTO: JOHAN WESTIN

Christina Larsson Malmberg.

SOMMARKVÄLLS-KONserter

Onsdagar 19.00
i Petruskyrkan
Kyrkvägen 27 i Stocksund.
Fri entré. Mingle efter
konserten på Petruskyrkans
vackra innergård.

1 juni Skivsläpp med Danderyds Vokalensemble

Danderyds Vokalensemble och Rikard Karlsson, dirigent.
Hösten 2014 spelade Vokalensemblen in en skiva med musik av Alice Tegnér och Gustaf Nordqvist tillsammans med Stenhammar Quartet och sångerskan Ida Falk Winland. Vi sjunger musik från skivan men också nyskriven körmusik av Emil Råberg, Staffan Isbäck, David Åberg med flera. Dessutom körvisor som hör sommaren till.

8 juni Viola da gamba

Olof Larsson, viola da gamba och Benjamin Åberg, cembalo.
Konsert med bl a gambasonat av J S Bach och musik av Marin Marais samt Domenico Scarlatti.
Olof Larsson arbetar med Drottningholms barockensemble och många större svenska barockensembler. Benjamin Åberg är organist och cembalist med Kirkemusikalisk diplomexamen från Det Kgl. Danske Musikkonservatorium i Köpenhamn.

Johan Fransén.

FOTO: ELISABETH OHLSSON

15 juni Klarinettafton

Johan Fransén, klarinett och Mats Widlund, piano spelar Brahms m fl.
Johan Fransén är alternerande soloklarinettist i Kungliga Filharmonikerna. Han ägnar en stor del av sin tid åt kammar-musicerande och undervisar vid Kungliga Musikhögskolan och Ålands musikinstitut. Mats Widlund spelar med de ledande orkestrarna i Sverige. Han är sedan 2001 professor vid Kungliga Musikhögskolans avdelning på Edsbergs slott.

Gunilla Birkedal Lindberg.

FOTO: RIKARD KARLSSON

22 juni Sång och Cello från barocken

Christina Larsson Malmberg, sopran, Mime Brinkmann, cello, Gunilla Birkedal Lindberg, violin, Rikard Karlsson, orgel bjuder på Purcell och Händel.
Christina Larsson Malmberg är specialiserad på klassisk och medeltida musik. Mime Brinkmann, solist och medlem i ledande ensembler inom tidig musik. Gunilla Birkedal Lindberg är frilansande violinist i ledande symfoniorkestrar och i egna kamarmusikaliska projekt.

Danderyds Vokalensemble.

VÅRKONSERTER

Söndag 15 maj 16.00

Danderyds kyrka

Fri som en fågel

Musik man blir glad av, skriven av bl a *Georg Riedel*, *Léo Delibes* och *G F Händel*.

Flickkören, Gosskören och Grabbkören. Johan Björling, piano, Kerstin Evén, dirigent.

Onsdag 25 maj 19.00

Enebykyrkan

Sköna maj, välkommen!

Vårkonsert med Enebykyrkans kör som sjunger sånger om våren, skapelsen och livet.

Lotta Kavtaradze och Lage Wedin, solister. Ingunn Ligaarden, piano. Eva Wedin, dirigent.

Söndag 12 juni 16.00

Danderyds kyrka

Hem för mitt hjärtas ro

Sommarsånger om lust och fågling och existensen i sommarljuset. Danderyds Kyrkokör, Rikard Karlsson, dirigent.

SOMMARTRÄFFAR

Onsdagar 13.00–15.00

Sol, gemenskap, gott fika och musikalisk underhållning. Välkommen till trädgården vid Kevinge Vårdshus på Edsviksvägen 1 A. Andakt, smörgås, kaffe/te och musikprogram. Inomhus vid dåligt väder. Inträde: 50 kr.

Information: diakon Elisabeth Stenberg, 08-568 957 21.

6 juli

Björn & Erik

Björn Wehlén och Erik Larsson spelar och sjunger välkända låtar.

13 juli

Taube sjunger Taube

Johan Taube, trubadur och estradör sjunger och berättar om visförfattarna Nils Ferlin, Dan Andersson och Evert Taube.

20 juli

Det är vackrast när det skymmer

Nordiska romanser med Monika Mannerström Skog, sång och Anders Ölund, piano.

27 juli

Det här är ditt land, och mitt land som tillhör dig och mig...

Sång- och gitarrduo Johan & Gabriel sjunger och spelar musik på temat medmänsklighet.

SVENSKA KYRKAN I DANDERYD

Församlingens Hus

Angantyrvägen 39,
182 54 Djursholm.

Växel: 08-568 957 00,
måndag–fredag
9.00–12.00 och 13.00–15.00.
Adress: Box 2021,
182 02 Danderyd
Fax: 08-568 957 28
www.danderydsforsamling.se

Kommunikatör

Christina Högberg, 08-568 957 08.

Gudstjänstinformation

08-568 957 34.

Kyrkogårdsförvaltning

Chef Anette Eskilsson,
08-568 957 40,
fax 08-568 957 28.

Våra kyrkor

Altorps kapell, Ymervägen 55,
Djursholm, 08-755 44 86.

Andrum, Mörby Centrum,
08-568 957 71.

Danderyds kyrka, Angantyrv. 41
Danderyd, 08-568 957 64.

Djurholms församlingsgård,
Bragev. 32 A, Djursholm
08-568 95 756.

Djursholms kapell, Danav. 9,
Djursholm, 08-755 37 83.

Enebykyrkan, (samarbetskyrka)
Enebytorget, Christina Molin
08-758 66 52.

Petruskyrkan, Kyrkv. 27,
Stocksund, 08-568 957 64.

Sätraängskyrkan, Sjöbergsv. 32
Danderyd 08-568 957 64.

Sjukhuskyrkan,
Danderyds sjukhus,
08-123 550 00 (växel).

Kyrkoherde/kontraktspastor

Staffan Hellgren, 08-568 957 01,
070-625 13 15 (sms/mms).

Präster

AnneLi Amilon,
08-568 957 24.
Fredrika Gårdfeldt,
08-568 957 23.
Maria Idänge,
08-568 957 18.
Jenny Karlsson,
08-568 957 17.
Johanna Keck,
08-568 957 20.
Jennie Wall,
08-568 957 19.

Sjukhuspräster

Stefan Bendtz,
08-568 957 45.
Ninna Birkoff, (vik)
08-568 957 42.
Roger Gärtner
08-568 957 46.
Lisa Axelsson Runeborg, (tjl).

Diakoner

Catharina Björnstedt,
08-568 957 29.
Fredrik Gyllenhög, 08-568 957 25.
Elisabeth Stenberg,
08-568 957 21.

Musiker

Johan Björling, 08-568957 06.
Kerstin Evén, 08-568 957 49.
Rikard Karlsson, 08-568 957 07.
Anders Ölund, 08-568 957 04.

Församlingspedagog

Simon Liljecrantz,
08-568 957 43.
Louise Berglund,
08-568 957 53.

Förskolechef

Ebba Zeno, 08-568 957 02.

” De fagra blomsterängar
och åkerns ädla säd,
de rika örtesängar
och lundens gröna träd,
de skola oss påminna
Guds godhets rikedom,
att vi den nåd besinna
som räcker året om. ”

ANDRA STROFEN UR PSALMEN

DEN BLOMSTERTID NU KOMMER

TEXTEN TILLSKRIVS ISRAEL KOLMODIN